

B. Stenge Csaba

Lengyel diverziós műveletek Magyarország támogatására 1938. október–novemberében¹

II. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.E.75

Rezümé:

Ez a tanulmány a magyar–lengyel kapcsolatok és katonai együttműködés egy ez idáig nálunk szinte teljesen ismeretlen és feltáratlan fejezetét mutatja be. Az 1938. október–novemberében Magyarországnak a közös kárpátaljai határ elérése érdekében diverziós műveletek révén nyújtott lengyel katonai támogatás részletes bemutatásán túl a szerző tanulmányában a műveletekkel kapcsolatos tanulságokat is részletesen levonja, az események történelmi értékelésével együtt.

Kulcsszavak:

diverziós műveletek; magyar–lengyel együttműködés; Kárpátalja.

B. Stenge, Csaba

Polish covert operations in support of Hungary in October–November 1938 Part II.

Abstract:

This paper describes a special form of military cooperation between Poland and Hungary, which was hardly known, especially by the Hungarian side. During October and November in 1938, in Sub-Carpathia Polish covert operations supported the Hungarian Kingdom to reach the common goal, the mutual border. The paper describes the operations in detail, lessons learnt and also draw historical conclusions.

Keywords:

covert operations; Polish-Hungarian cooperation; Sub-Carpathia.

Tapasztalatok és tanulságok

A működéssel kapcsolatos (általános) problémák

Alapvető problémáknak bizonyultak a „Feszítővas” („Łom”) fedőnevet viselő diverziós műveletek előkészítetlen, improvizált mivoltából eredő nehézségek: a nagyon kevés rendelkezésre álló idő miatti szervezési problémák; a célterületekről a részletes felderítési adatok, és azonnal alkalmazható hírszerzők hiánya; biztonságos helyi objektumok és támogató személyek hiánya. Általános probléma volt a hely-, és nyelvismeret hiánya is, ezért a kellő helyismerettel rendelkező vezetők alkalmazása kulcsfontosságú volt az akciók sikeres végrehajtásához.

A saját, lengyel területen a felvonulásnál, a parancsnokokkal való kapcsolattartásánál problémát okozott a gyenge úthálózat, az elégtelen számú jármű, és a telefonhálózat kiépítettségének alacsony volta, a meglévő vonalak gyenge minősége.

A személyi állomány

A diverziós művelet személyi állománya három csoportból tevődött össze: a tescheni (Zaolzie) önkéntesekből (mintegy 60 fő), a galíciai félkatonai szervezetek

¹ A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

önkénteseiből (Lemberg és Przemyśl központokkal, mintegy 250 fő), és végül a hadműveletek második fázisában bevetett, a reguláris lengyel haderőből érkezett önkéntesekből (46 tiszt, 67 fő tiszthelyettes és tisztes, 70 fő legénység).

Megállapítható, hogy még a komolyabb katonai előképzettséggel és tapasztalattal rendelkező hivatásos állományra is jellemző volt, hogy nem voltak megfelelően kiképezve diverziós műveletekre, nem voltak felkészülve az éjjel, hegyi terepen, kis csoportokban, elszigetelten folytatott harctevékenységre. Emiatt egyes csoportok túlnyíltan tevékenykedtek, ami erőteljesen gátolta a hatékony alkalmazást.

Morál tekintetében a hivatásos állomány bevált, a harcokban tevételesen részt vevő tisztek különösen bátraknak bizonyultak. Az idősebb tiszthelyetteseknél egyes esetekben az első egy-két akció nehézségeit látva némi elkedvetlenedés volt megfigyelhető. Általánosságban a sorállomány is bevált: bátran, komoly felelősségtudattal hajtották végre az akcióikat, csak néhány passzívabb katona volt köztük és alig egy-két fő, aki emiatt csalódást okozott.

A tescheni önkéntesekről már szó esett a szervezet kialakításával kapcsolatos fejezetben. A galíciai önkéntesek a társadalom széles spektrumából érkeztek (a Rongyosgárda állományához hasonlóan), ezért nemcsak teljesítményük, de motivációik is nagyon eltérők voltak. Voltak köztük a térség értelmiségéhez tartozók, akik lelkesen, ideológiai okokból csatlakoztak, de voltak munkanélküliek, illetve esetenként agresszív, lumpen, alkoholista elemek is a jelentkezők között. A problémás személyek kiszűrése, eltávolítása után, hivatásos tisztek vezetése mellett az önkéntes csoportok teljesítményét a lengyelek megfelelőnek ítélték.

Általánosságban megállapítható, hogy a második fázisban bevetett csoportok nagyobb harcértéket képviseltek. Az mindenestre hamar nyilvánvalóvá vált és ezért kiemelendő, hogy a célkörzetben jó helyismerettel rendelkező vezetők, illetve az agilis, jó parancsnokok szerepe kulcsfontosságú volt mindkét fázisban.²

A lengyelek a kitűzött feladatokhoz mérten általában nagyságrendileg jól választották meg a bevetésre kerülő diverziós csoportok létszámát. (Meggjegyzendő, hogy ugyanekkor a Rongyosgárda esetében túl nagy létszámú csoportokat is bevetettek.) Természetesen a lengyelek oldaláról a terepadottságok is sokkal kedvezőbbek voltak: itt nem sík terület volt, hanem erdővel fedett hegyi terep, mely ugyan nehezebben járhatóan bizonyult, egyben viszont kiváló rejtőzködési lehetőséget is biztosított.

A tervezéskor ötlet szintjén felmerült az is, hogy a lengyel diverzánsok szlovák terület felől hatoljanak be Kárpátaljára, de ezt végül elvetették. A néhány fő helyett egy-két tucatnyi létszámúra növelt csoportokat a lengyelek a későbbiekben azért alkalmazták, mert az időjárási és terepviszonyok miatt sokszor kényszerültek közvetlenül utakat használni a mozgásukkor. Ide pedig kellett a nagyobb csoportok által létrehozható valamekkora csapásmérő erő, illetve jelentősebb tűzerő is, esetleges csehszlovák rendvédelmi erőkkel, illetve ukrán/ukranofil nacionalistákkal történő találkozásokkor, mely egyre gyakrabban előfordult. A kezdeti, kisebb létszámú akciókat követően a bevetett csoportok létszámát azért is növelni kellett, mert a védett objektumok őrsege, és általánosságban a csehszlovák rendvédelmi erők bevetett létszáma is nőtt, ellentevékenysége erősödött.

A magyar Rongyosgárda és a lengyel diverzánsok akciói nem voltak érdemben összehangolva. Nincs adat arról sem, hogy a Rongyosgárda korábban Kárpátalján át Lengyelországba eljutott tagjai részt vettek volna bármelyik lengyel diverzáns akcióban, és a nyelvi problémák okozta kommunikációs nehézségek miatt

² Az általános tapasztalatokról lásd részleteiben Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 263–287.

ez az ötlet kivitelezés szintjén feltehetően nem is merült fel komolyan.

A propagandafeladatok, a csehszlovák állam elleni izgatás röplapok szétszórásával folytatott kifejtése is gyakori volt, azonban ez a térség és a lengyel résztvevők, valamint ruszin célszemélyek miatt feltehetően gyakorlatilag hatástalan volt. A ruszin lakosság ugyanis a számukra teljesen idegen lengyelekkel nem szimpatizált, az ukranofilok pedig kifejezetten ellenségesen viszonyultak hozzájuk. Így a lengyel diverzánsok a helyi lakosságtól támogatást sem kaptak. Eközben a ruszin lakosság által nyújtott támogatás a magyar Rongyosgárda irányában előfordult.

Csehszlovák oldalról a hírszerző tevékenység tiltva volt a lengyelek felé a tescheni krízisig, mikor az ellenük fellépő lengyelek meglepetést okoztak Csehszlovákiának. Kárpátalja térségében 1938 őszén a csehszlovák hatóságok az első – a csehszlovák hírszerzéstől 1938. október 22-én beérkező – híreket a lengyel szervezkedésről talán nem is vették igazán komolyan, de idejük sem volt már ellenlépéseket tenni a valódi akciók megindulása előtt. Ezt követően viszont a csehszlovák rendvédelmi erők igyekeztek a helyi ruszinoktól nemcsak Kárpátalján információkat gyűjteni a lengyel diverzánsokról, de aktívan is elküldték néhányukat lengyel területen hírszerzésre, információgyűjtésre. A legjobban használható ruszin hírszerzőjük egészen Lembergig eljutott.³ Ezt – a műveletet érdemben nem befolyásoló – tevékenységet a lengyelek nem tudták hatékonyan akadályozni.

Fegyverzet, felszerelés

Általánosságban elmondható, hogy a művelet során a diverzánsok fegyvereiket, felszerelési tárgyaikat igyekeztek nem lengyel eredetű készletből biztosítani, illetve minden azonosító jelet, számsort eltüntetni azokról, hogy az akciókat ne lehessen ezeken keresztül Lengyelországhoz kötni. Ami az akcióik során alkalmazott fegyvereket illeti, a diverziós műveleteknél alkalmazott kézfegyverek esetében kifejezetten nem lengyel eredetű haditechnikai eszközöket alkalmaztak. Az FN- és Mauser-gyártású pisztolyok és a jelentős számú kézigránát mellett a lengyel diverzánsok által alkalmazott fő kézfegyver 300 darab 8 milliméteres, szurony nélküli Mannlicher M.90 karabély volt, mely ekkorra már jócskán korszerűtlenné vált. A második fázisban jelzőpisztolyokat is alkalmaztak.⁴

Ami az egyéb felszerelési tárgyaikat illeti, a lengyel diverzánsok túlnyomó többségében civil ruházatot használtak, mely részben saját, részben erre a célra vásárolt volt. Ritkán, esetenként jelzés és azonosító nélküli lengyel katonai ruházat egyes darabjai is előfordultak náluk a hadműveletek második fázisában, illetve legalább egy esetben – megtévesztés céljából – zsákmányolt csehszlovák egyenruházati elemeket is alkalmaztak.

A célpontok

A lengyel diverziós célpontjai között nagyon sokféle infrastrukturális objektum szerepelt. Vasúti és közúti hidak, valamint átereszek rombolása, vasútvonalak sínpályájának megszakítása, távíró-, telefon- és elektromos vezetékek elvágása,

³ Plachý: i. m. 178., 181.

⁴ Kupliński: i. m. 70. A Mannlicherek gyakorlatilag biztosan az Osztrák–Magyar Monarchiában 1890-ben rendszeresített Repetierkarabiner M 90 császári és királyi készletből származó eredeti példányai voltak, melyből Lengyelországban is volt egy bizonyos mennyiség (nem pedig a korszerű lőszerre Magyarországon átalakított M90/31 verzió). A rövid csövű fegyvert eredetileg lovassági, tengerészeti és csendőri erők használták, eredete mellett bizonyára az alkalmazás sajátosságai miatt választották ki a „Feszítővas” művelethez.

valamint oszlopok kidöntése, néhányszor postahivatal és telefonközpont, illetve transzformátorállomás megtámadása is szerepelt a feladataik között. Egy-egy alkalommal kifejezetten nem katonai jellegű infrastruktúra elleni támadásra is sor került (gát, illetve szennyvízvezeték ellen).

Míg a helyi rendvédelmi erőkkel való összecsapásokat nem, a nagyobb létszámú és tűzerejű reguláris csehszlovák haderővel való közvetlen konfrontációt a lengyel diverzánsok igyekeztek kerülni.

A hidak a legkiemeltebb, legfontosabb célok között szerepeltek a „Feszítővas” művelet diverzáns akciói során. Ezzel kapcsolatban azt azonban el kell mondani, hogy a masszívabb, acél/öntöttvas és beton szerkezetű hidak elleni hatékony robbantások kivitelezése nem volt könnyen végrehajtható a korlátozott lehetőségeik miatt. Általában a diverzáns csoportoknál nem volt elegendő mennyiségű robbanóanyag, hiányoztak a megfelelő technikai segédeszközök, esetenként a műszakilag kellően képzett, ezért a robbanóanyagot megfelelő helyre elhelyező diverzánsok is hiányoztak a csoportokból. Ezért a masszívabb és értékesebb hidak esetében nem tudtak megsemmisítő hatást elérni. Bár az ezzel kapcsolatos parancsban ennek nincs nyoma,⁵ de a művelet második fázisában a lengyel diverzánsok már kevésbé törekedtek a jelentős infrastrukturális célok megtámadására, inkább a csehszlovák rendvédelmi erőknek igyekeztek élőerőben veszteségeket okozni.

A lengyel diverzáns csoportok esetenként nemcsak infrastrukturális rombolás céljával, vagy a csehszlovák rendvédelmi erők személyi állománya ellen kerültek bevetésre, de felderítést is végeztek. Ilyen felderítő csoport volt például egy 1938. november 9-én bevetett háromfős osztag, melynek feladata egy Volócon tevékenykedő, Dudykiewicz nevű ügyvéd házának lokalizálása volt, aki az ukrán fegyveres csoportok szervezésében töltött be fontos szerepet. Ez a bevetés – véleményem szerint – nem közvetlenül csak Kárpátaljához kötődött, és a művelet során a lengyelekkel konfrontálódó Kárpáti Szics miatt volt fontos, hanem inkább a Galíciában működő ukrán fegyveresek szervezésével kapcsolatos adatgyűjtés volt, azaz ez már túlmutatott a művelet eredeti célkitűzésein. A lengyel hadvezetés feltehetően kihasználta az adódó alkalmat, hogy ha egyébként is küldenek a térségbe diverzáns csoportokat a magyar célok támogatására, akkor ezzel párhuzamosan a saját rendvédelmi erők számára is végezhetnek adatgyűjtést a lengyel belbiztonságot veszélyeztető ukrán nacionalista, paramilitáris csoportokról.⁶

A térségben alkalmazott irreguláris erők hatékonyságának mérlege

A három (ti. a lengyel, a magyar és az ukrán) nemzet Kárpátalján 1938–39-ben bevetett irreguláris erői közül egyértelműen a lengyelek bizonyultak a legsikeresebbnek, mivel arányaiban ők szenvedték el a legkisebb veszteségeket, számottevő károk okozása mellett. Ennek fő okai a következők voltak:

- A lengyel diverzánsok voltak a legjobban megszervezettek és felkészítettek a térségben alkalmazásra került irreguláris fegyveres erők közül.
- A lengyelek reális célokat tűztek ki az akciókat végrehajtó csoportjaik elé. A magyarokról ugyanezt nem lehet elmondani, hiszen például a Magyarországról Lengyelországba történő áttörés rendkívüli nehézsége

⁵ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 141–147.

⁶ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 204.

nyilvánvaló, de esetenként a túl nagy csoportok alkalmazása, és a túl hosszú ideig egy adott körzetben történő tevékenykedés is a felfedezésüket, veszteségeiket növelte. A Kárpáti Szics esetében a nagyságrendekkel jobban kiképzett és felszerelt csehszlovák és magyar fegyveres erőkkel felvállalt konfliktus vezetett rendkívül súlyos veszteségekhez.

- A csehszlovák–lengyel határszakasz sokkal kevésbé volt őrzött, mint a csehszlovák–magyar, és a csehszlovák–lengyel magashegyi, erdővel fedett határsáv terepviszonyainak fokozott nehézsége is segítette a lengyel diverzánssok nehezebb lokalizálhatóságát, könnyebb rejtőzését ebben a térségben.

A személyi veszteségek

Csehszlovák oldal

Csehszlovák oldalon hat–hét fő veszítette életét a „Feszítővas” művelet következményeként: az államvédelmi őrség négy tagja (két csendőr és két pénzügyőr), valamint két, objektumvédelmi feladatokat ellátó erdész. Lehetséges, hogy rajtuk kívül egy jegyző is meghalt hetedikként.

Az általam beazonosított áldozatok a következők voltak:

- 1938. október 28. Vucskómező: Tomáš Kalčík csendőr őrmester;
- 1938. október 28. Vucskómező: Jozef Loj erdész;
- 1938. november 5. Toronya: Ivan Kost' pénzügyőr felügyelő;
- 1938. november 12. Toronya: Bohuslav Jiras csendőr őrmester;
- 1938. november 18. Verhovinabisztra: egy erdész;
- 1938. november 26. Felsőszinevér: Josef Hort pénzügyőr felügyelő.

A csehszlovák összesítésben szereplő halott jegyző nevét, halálának körülményeit nem találtam meg a rendelkezésre álló forrásokban (ahogy a második, 1938. november 18-án elesett erdész nevét sem tudtam beazonosítani – a jegyző halála azonban egy másik összefoglaló jelentésben nem szerepel, így ez lehet, hogy téves információ).⁷ Mint arról már szó esett, az 1938. november 10-ei akciójuk során a lengyel diverzánssok a csehszlovák államvédelmi őrség 20 tagját is fogságba ejtették, akiket lengyel területre hurcoltak magukkal, és egy magyar nemzetiségű fogoly kivételével a többieket csak Csehszlovákia felbomlása után engedték el. (A lengyel diverzánssok ezen felül a csehszlovák államvédelmi őrség további öt tagját is fogságba ejtették akcióik során, azonban ezt az öt főt lefegyverzésük után azonnal elengedték.)

Az iglói VI. hadtest parancsnokának, Ondřej Mézl tábornoknak az 1938. december 15-én keltezett összegző jelentése szerint a lengyel diverzánssok mintegy 350–400 000 csehszlovák korona értékű anyagi kárt okoztak akcióik során. Ebben a jelentésben Mézl a saját halottak számát két csendőrben, két pénzügyőrben és két erdészben adja meg, tehát a jegyzőt nem említette, így lehet, hogy ez téves adat; további egy katona, egy erdész, két munkás és két gyermek megsebesülését is tartalmazza a jelentés, valamint említi a korábban részletezett 20 foglyot is.⁸

Hogy a lengyel diverzánssok ellen esetenként bevetésre kerülő, még nagyon kezdetleges szervezési fázisban lévő Kárpáti Szicsnek voltak-e halottai a

⁷ Marek: i. m. 38.

⁸ Marek: i. m. 40.

lengyelekkel vívott összecsapásokban, arról egyértelmű adatot a velük kapcsolatos megbízható források szinte teljes hiánya miatt nem találtam, bár a lengyelek jelentettek ukrán veszteségeket is. (Egy 1938. október 25. és 30. között bevetésen lévő, a Borzsa völgyében, Kerecke és Dolha között rajtaütéseket végrehajtó 24 fős csoport kifejezetten jelentette „Ukrán Nemzeti Gárda” három tagjának megölését.)⁹

Lengyel oldal

A lengyel személyi veszteségek a következők voltak: 12 halott, egy eltűnt (valójában hosszabb időre fogságba került), 10 sebesült (fogoly a jelzett egynél természetesen több volt, a harcos állományból összesen nyolc fő, de közülük többeket agyonlőtték fogságba esésük után, illetve néhány főt kiszabadítottak az első bécsi döntést követően a Kárpátalja délnyugati részére bevonuló magyar csapatok). A lengyel halottak közül négy fő esett el november 16-án Pereszlónél, mely a legvéresebb fiaskó volt az akció során, míg további három, illetve négy főt – elfogásuk és a csehszlovák 12. gyaloghadosztálynál, Ungváron végrehajtott kivallatásuk után – Felsődomonya mellett november 3-áról 4-ére virradóra agyonlőtték. A lengyelek szerint ezeket a foglyokat a csehszlovák fegyveres erők kivégezték, a csehszlovák források szerint viszont szökés közben lőtték őket agyon a csehszlovák rendvédelmi erők.¹⁰

A lengyel veszteségek részleteiben a következők voltak (itt a halottaknál a születési adatokkal és a temetési hellyel is kiegészítettem az információkat, ha azok hozzáférhetőek voltak, mivel magyar érdekek támogatásáért elesett személyekről van szó, akik ez ideig Magyarországon teljesen ismeretlenek voltak):

a) Elesettek:

- 1938. november 3–4. éjjele, Felsődomonya: Marian Pisch önkéntes (Sztriji Lövészegylet, született 1912. december 21. Montreal, Kanada; október 29-én fogták el), a felsődomonyai temetőben eltemetve.
- 1938. november 3–4. éjjele, Felsődomonya: Marek Hliński önkéntes (Sztriji Lövészegylet, született 1899. április 29.; október 29-én fogták el¹¹), a felsődomonyai temetőben eltemetve.
- 1938. november 3–4. éjjele, Felsődomonya: Marian Gogolewski önkéntes (Sztriji Lövészegylet, született 1917. november 8.), a felsődomonyai temetőben eltemetve.
- 1938. november 11. Volóc: Ludwik Czarnecki őrmester (6. ulánusezred, született 1901. július 14. Leszno), a temetés helye ismeretlen.
- 1938. november 16., Pereszlő: Władysław Wolski hadnagy (53. gyalogezred, született 1913. február 12. Crevnelica), Pereszlőn eltemetve (állítólag exhumálták, és a holttestet ismeretlen helyre szállították).
- 1938. november 16. Pereszlő: Władysław Górnicki önkéntes (Lemberg-i Lövészegylet, született 1914. április 9. Lemberg). Pereszlőn temették el, később exhumálták, és a holttestét ismeretlen helyre szállították.
- 1938. november 16. Pereszlő: Władysław Hoffman önkéntes (Lemberg-i Lövészegylet, született 1906. szeptember 7. Szustek). Pereszlőn temették el, később exhumálták, és a holttestét ismeretlen helyre szállították.

⁹ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 109.

¹⁰ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 275–283., illetve Marek: i. m. 35.

¹¹ A csoportjuk visszavonulása során 1938. október 29-én Hliński rosszul lett, Pisch egy másik társával együtt visszamaradt a támogatására, ekkor fogták el őket. Ez az eset annak a konkrét példája, hogy idősebb korosztályokból származó önkéntesek bevetése a korlátozottabb fizikai terhelhetőségük miatt milyen problémákat és egyébként elkerülhető veszteségeket okozhatott.

- 1938. november 16. Pereszlő: Adam Michałków önkéntes (Lemberg-i Lövészegylet, született 1906. március 8.). Pereszlőn temették el, később exhumálták, és a holttestét ismeretlen helyre szállították.
- 1938. november 18. Felsőhidegpatak: Roman Karpiński önkéntes (Lengyel Honvédő Szervezetek Szövetsége, Lembergben, született 1916. november 3. Oleszyce Stare), Lembergben temették el (a holttestét illegális úton vitték haza).
- 1938. november 18. Felsőhidegpatak: Wawrzyniec Urbaniak utász (11. gyaloghadosztály, született 1915. július 31. Ligota), Iszkában eltemetve.
- 1938. november 18. Verhovinabisztra: Jan Marian Klepacki százados (39. gyalogezred, született 1907. március 21. Przemyśl), a temetés helye ismeretlen.

Rajtuk kívül még egy további elesett volt, akit a lengyel források eltűntnek jelentettek: Rudolf Hawelka önkéntes (Sztrijai Lövészegylet) 1938. október 29-én esett fogságba, Sobosszal együtt ő is tagja volt a felsődomonyai csoportnak, melyből három főt egyértelműen agyonlőttek. Ő volt a csoportjában Pisch mellett a másik személy, aki a csoportjától lemaradó Hlińskit kísérte, ezért esett fogságba. Először Volócra, majd Ungvárra vitték, ahol kivallatták. A lengyelek ezt követően semmit sem tudtak Hawelka sorsáról, de mivel nem tért vissza, eltűntként tartották nyilván. Csehszlovák források alapján ő a szökési kísérletkor az Ungba fulladt (lehetséges, hogy csehszlovák lövedéktől súlyosan sebesülten).¹²

Az akció lezárásakor – Hawelka mellett – még egy eltűntet tartottak nyilván a lengyel források, ő ekkor még csehszlovák fogságban volt: Rudolf Sobosz önkéntes (Nowy Bogumini Honvédelmi Szövetség) 1938. október 29-én esett fogságba. Egy darabig Ungváron tartották fogva, ahol kivallatták, majd a Felsődomonyánál lelőtt csoportból megszökött, de ekkor megsebesült és ezt követően ismét fogságba esett. Kórházba került Nagymihályiban, decemberig ott volt.

b) Sebesültek, részben volt foglyok:

- Władysław Drelicharz hadnagy 1938. november 18-án hajnalban, a Felsőverecke mellett végrehajtott akció után sérült meg a lábán; felgyógyult, majd visszatért az 51. gyalogezredhez.
- Józef Wróbel tizedes 1938. november 16-án kézigránátszilánkoktól sebesült a lábán és az állán Pereszlőnél; felgyógyult, majd visszatért az 53. gyalogezredhez.
- Jan Jeziorek tizedes 1938. november 17–18. éjszakáján Felsőverecke mellett könnyű sebesülést szenvedett a lábán lövedékszilánktól; felgyógyult, majd visszatért a 19. gyalogezredhez.
- Kazimierz Majcher tartalékos hadnagy (Leski Lövészegylet), 1938. november 2-án harc közben megsebesült és fogságba esett, szökés közben másodszor is megsebesült, kihallgatták és megkínozták Ungváron, ahol egy magyar származású orvos, dr. Rauch¹³ rejtette el; decemberben a varsói kórházba

¹² Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 275–283., ill. Marek: i. m. 35.

¹³ Feltehetően nem orvosról, hanem dr. Rauch Károly ungvári magyar ügyvédéről van szó, aki az Egyesült Magyar Párt egyik helyi vezetője volt, majd az első bécsi döntést követően Ungvár miniszteri biztosa lett.

került.

- Władysław Bechowski tartalékos hadnagy 1938. november 17–18-a éjjelén Felsőverecke mellett elesett és bordatörést szenvedett; felgyógyult, hazatért.
- Marian Berezowski önkéntes 1938. november 16-án Pereszlónél a jobb vállán sebesült meg; felgyógyult, hazatért.
- Jan Preiss önkéntes 1938. november 21–22. éjszakáján Toronyánál a bal mellén kézigránátszilánktól könnyen sebesült; felgyógyult, hazatért.
- Florian Nieradka önkéntes 1938. november 21–22. éjszakáján Toronyánál a jobb mellén kézigránátszilánktól sebesült; felgyógyult, hazatért.
- Jan Jabłoński önkéntes (Tureki Lövészegylet) 1938. október 26-án csoportjától elszakadt, fogságba esett. Ungváron kivallatták, megkínózták, Felsődomonyánál meglőtték. Sebesüléseibe nem halt bele, a helyi bíró, Jurko Fedor segítségével az ungvári kórházba került, ahol a lengyel konzulátus vigyázott rá, míg a bevonuló magyar csapatok ki nem szabadították. Felgyógyult, hazatért.
- Tomasz Mikeszic önkéntes (tescheni csoport), 1938. november 2-án esett fogságba (valószínűleg ekkor sebesült meg), Majcherrel együtt volt Ungváron őrizetben. A bevonuló magyar csapatok kiszabadították, hazatért.¹⁴

Történelmi értékelés

A mai lengyel történetírás általánosságban a magyar érdekeknek Kárpátalja vonatkozásában történő lengyel támogatását, és a diverziós akciójukat jelentős erőforrásokat mozgósító, ennek ellenére eredménytelen, sőt hibás döntésként értékeli, mivel az a lengyel–csehszlovák és a lengyel–ukrán viszonyt is élezte. Szerintük ezen 1939 szeptemberének eseményei sem változtatnak, mikor a közös magyar–lengyel határon át lengyelek tízezrei találtak menedéket Magyarország területén (bár ezt a korabeli magyar segítséget Lengyelországban a mai napig számon tartják és nagyra értékelik).¹⁵

Véleményem szerint ezt a kérdést sem szerencsés csak mai szemszögből, a később bekövetkezett események: az 1939. szeptemberi német–szovjet támadás, a nyugatra terjeszkedő Szovjetunió kitolódott határai, majd a háború befejezése következményeként gyökeresen megváltozott helyzet szempontjából vizsgálni.

1938 őszén, az adott történelmi pillanatban, Lengyelországban is komoly várakozásokkal tekintettek a közös magyar–lengyel határra, az ez által megváltozó stratégiai helyzetre, a magyar–lengyel katonai-hadiipari együttműködés lehetséges előnyeire, így az adott pillanatban – véleményem szerint – egyáltalán nem üres, költséges fiaskónak, sőt hibás döntésnek értékelték az akciót.

Bár a politikai és a katonai aspektusokat legtöbbször érdemes és hasznos különválasztani, ez esetben az adott időszakban – úgy vélem – egyértelműen mind katonai, mind politikai vonalról támogatást kapott az akció lengyel részről. Bár a közös határ ekkor még nem jött létre (az csak 1939 márciusában realizálódott), a közös érdekek érvényesítésének elősegítésére végrehajtott akciót az adott időszakban – leginkább a közös határ 1939 tavaszi megvalósulásakor – minden bizonnyal nem tekintették Lengyelországban felesleges és káros fiaskónak.

¹⁴ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 275–283., ill. 288–289.

¹⁵ Cichoracki, Piotr–Dąbrowski, Dariusz 2014, 209, Kupliński: i. m. 80.

Magyar szempontból a lengyel diverziós akció a valós eredményeinél jóval nagyobb jelentőségű, hiszen a Magyar Királyságra kényszerített trianoni békediktátum revíziójához kapcsolódó fegyveres harctevékenységről volt szó az adott időszakban a kisantant országok közül a legnagyobb katonai potenciált képviselő Csehszlovákia rendvédelmi erői ellen. Az ellenséges gyűrűben lévő Magyarország számára – mely az Anschluss után ráadásul közvetlen szomszédságba került a rendkívül expanzív külpolitikát folytató Harmadik Birodalommal is – különösen fontos volt a kisantant gyűrű feltörése, a baráti Lengyelországgal a közvetlen határ helyreállítása. Ehhez pedig ez az akció konkrét katonai támogatást nyújtott, mely egyedülálló volt ebben az időszakban. Ez a konkrét, fegyveres erővel történő segítségnyújtás Magyarország számára a bizonyos időszakokban sokat propagált magyar–lengyel barátságnak is egy rendkívül fontos, bár ez ideig csak igen kevéssé ismert fejezete volt.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

Kiadatlan forrás

Kárpátaljai Állami Területi Levéltár Beregszászi Levéltára, Fond 31, opisz 4a. od. zb. 18. (Jan Porembecki kihallgatási jegyzőkönyve).

Publikációk

B. Stenge, Csaba: *Baptism of Fire: The First Combat Experiences of the Royal Hungarian Air Force and Slovak Air Force, March 1939*. Solihull, Helion, 2013.

Beneš, Jaroslav: *Stráž obrany státu 1936–1939*. Dvůr Králové nad Labem, FORTprint, 2007.

Cichoracki, Piotr–Dąbrowski, Dariusz: *Az 1939-es kárpátaljai események lengyel nézőpontból*. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Pozsony, Kalligram, 2014. pp. 195–209.

Dąbrowski, Dariusz: *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpackiej) 1938–1939*. Toruń, Europejskie Centrum Edukacyjne, 2007.

Яворенко, Гриць: *Гарнізон ОНОКС в Торуні*. In: *Карпатська Україна в Боротьбі. Відень, Відання Української Пресової Служби, 1939*. pp. 101–108.

Kupliński, Jerzy: *Polskie działania dywersyjne na Ukrainie Zakarpackiej w 1938 Roku*. In: *Wojskowy Przegląd Historyczny 1996/4*. pp. 65–83.

Lengyel Béla: *Európa forgószelében. Visszaemlékezések, tapasztalatok és benyomások egy katona életéből*. Szarvas, Digitális Kalamáris, 2011.

Marek, Jindřich: *Operace „Łom” Polské diverzní a teroristické útoky na Podkarpatské Rusi na podzim Roku 1938*. In: *Historie a vojenství 2013/4*. pp. 26–47.

Plachý, Jiří: *Zpráva pplk. Antonína Zemana - Barovského o událostech na Podkarpatské Rusi v březnu 1939*. In: *Securitas imperii 2015/1*. pp. 170–190.

Samuś, Paweł–Badziak, Kazimierz–Matwiejew, Giennadij: *Akcja „Łom” Polskie działania dywersyjne na Rusi Zakarpackiej w świetle dokumentów Oddziału II Sztabu Głównego WP*. Warszawa, Adiutor, 1998.